

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Uwolnić alchemika : zabiegi Zygmunta III na dworze cesarskim o wypuszczenie z więzienia w Pradze Michała Sędziwoja : nowe źródła

Author: Ryszard Skowron

Citation style: Skowron Ryszard. (2019). Uwolnić alchemika : zabiegi Zygmunta III na dworze cesarskim o wypuszczenie z więzienia w Pradze Michała Sędziwoja : nowe źródła. "Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka" R. LXIV, Nr 4 (2019), s. 101-112, doi 10.34616/SKHS.2019.1.101.112

Uznanie autorstwa - Bez utworów zależnych Polska - Ta licencja zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

RYSZARD SKOWRON
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Instytut Historii
ORCID: [0000-0001-9131-2832](https://orcid.org/0000-0001-9131-2832)

UWOLNIĆ ALCHEMIKA: ZABIEGI ZYGMUNTA III NA DWORZE CESARSKIM O WYPUSZCZENIE Z WIĘZIENIA W PRADZE MICHAŁA SĘDZIWOJA. NOWE ŹRÓDŁA

FREE THE ALCHEMIST: EFFORTS OF SIGISMUND III AT THE IMPERIAL COURT TO FREE MICHAŁ SĘDZIWÓJ (MICHAEL SENDIVOGIUS) FROM PRAGUE PRISON. NEW SOURCES

ABSTRACT: The article presents the efforts of Sigismund III Vasa at the imperial court to free the eminent Polish alchemist Michał Sędziwój (Michael Sendivogius) from Prague prison. The analyzed correspondence and instructions for emissaries depict diversified mechanisms of king's action in this matter. The collected sources allow also for a verification of research findings to date concerning some important fact from the alchemist's life, such as the period of his imprisonment in Prague, of his service as a diplomat, as well as his ennoblement and bestowment of the office of king's secretary. The articles concludes with an edition of discussed sources.

KEYWORDS: Sigismund III, Michał Sędziwój / Michael Sendivogius, Rudolf II, alchemy, modern diplomacy

W 2005 r. Rafał T. Prinke, badacz, który od kilkadziesiąt lat skrupulatnie zbiera źródła dotyczące życia i prac Michała Sędziwoja, opublikował wraz z Anną Pawlaczyk dwa listy Zygmunta III do Rudolfa II związane z pobytem w więzieniu w Pradze polskiego alchemika¹. Wydawca słusznie podkreślił, że chociaż oba

---

¹ Anna Pawlaczyk, Rafał T. Prinke, *Dwa listy Zygmunta III Wazy do cesarza Rudolfa II w sprawie alchemika Michała Sędziwoja*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 27 (2005), s. 127–134.

pisma króla nie wnoszą nowych, istotnych faktów, to „będą niewątpliwie ważne w szerszej analizie jego stosunków z królem Zygmuntem III i cesarzem Rudolfem II”². W trakcie prowadzonych w archiwach europejskich badań, związanych z publikacją korespondencji Wazów z Habsburgami³, udało mi się odnaleźć kolejne źródła zawierające informacje związane z działaniami króla w sprawie uwolnienia Sędziwoja. Przyczyny jego aresztowania oraz przebieg procesu przedstawił szczegółowo, na podstawie akt sądu praskiego, Ryszard Bugaj⁴, a uzupełnił Prinke we wspomnianym artykule, nie ma więc potrzeby, aby w niniejszym tekście po raz kolejny przypominać przebieg sprawy, dlatego będę się odnosił jedynie do ustaleń obu badaczy w świetle nowych źródeł.

W zbiorach Ratsbücherei w Lüneburgu znajduje się rękopis o sygnaturze Ms. Hist. C 2° 32. Jest to księga oprawiona w zniszczoną skórę, na oprawie widnieje napis „Polonia”, nie posiada ona karty tytułowej, a jedynie w pierwszym wierszu karty 1r zapisano „Stanisłai Lubienski abbatis Tinctensis liber propius”⁵. Na ostatniej zapisanej karcie (420r) znajduje się własnoręczny podpis Łubińskiego. Rękopis zawiera przede wszystkim korespondencję Zygmunta III z lat 1597–1601 z papieżem, władcami Europy, sułtanem, chanem krymskim, polskimi urzędnikami duchownymi i świeckimi oraz inne dokumenty, m.in. instrukcje i mowy poselskie. Swoją formą oraz zawartością nawiązuje do Ksiąg Poselstw Metryki Koronnej, jest jednak w porównaniu z nimi znacznie bardziej uporządkowany pod względem układu chronologicznego i zapisu tytułów dokumentów. Księga

---

Z innych prac Prinkego istotnych dla omawianego tu tematu należy wymienić: *idem*, „*The Twelfth Adept*” *Michael Sendivogius in Rudolphine Prague*, [w:] *The Rosicrucian Enlightenment Revisited*, ed. Ralph White, New York 1999, s. 141–192; *idem*, *Beyond Patronage: Michael Sendivogius and the Meanings of Success in Alchemy*, [w:] *Chymia: Science and Nature in Medieval and Early Modern Europe*, ed. Miguel López Pérez, Didier Kahn, Mar Rey Bueno, Cambridge 2010, s. 175–231; *idem*, *Michał Sędziwój – początki kariery*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 58 (2012), 1, s. 89–129; *idem*, Mike A. Zuber, *Alchemical Patronage and the Making of an Adept: Letters of Michael Sendivogius to Emperor Rudolf II and His Chamberlain Hans Popp*, „Ambix”, 65 (2018), 4, s. 324–355. Korzystałem z wersji zamieszczonej na <https://uq.academia.edu/MikeZuber>.

² Pawlaczyk, Prinke, *Dwa listy*, s. 134.

³ Zob. Ryszard Skowron, *The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from 1587–1668. Project description*, [w:] *The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668*. Part I: *The Times of Sigismund III, 1587–1632*, vol. 1, ed. Ryszard Skowron, Katowice 2016, s. 21–36.

⁴ Roman Bugaj, *Michał Sędziwój (1566–1636). Życie i pisma*, Wrocław 1968, s. 81–102.

⁵ Na temat poloników w zbiorach bibliotek w Lüneburgu zob. Jarosław Wenta, *Księgi polskiej kancelarii koronnej i książęcej szczecińskiej w bibliotekach Lüneburga, Hanoweru i Giessen z biblioteki Oxenstiernów*, „Studia Źródłoznawcze”, 40 (2002), s. 95–100.

została spisana pod kierunkiem Łubieńskiego najwcześniej po 1606 lub po 1613 r.⁶ i stanowiła jego własność, na co wskazuje wspomniany wyżej pierwszy wiersz.

W rękopisie lüneburskim znajdują się dwa listy Zygmunta III z 13 IX 1599 r. do bliskich doradców Rudolfa II: Wolfganga von Rumpfa, ochmistrza dworu i Paula Sixta Trautsona, marszałka dworu. Król zwraca się w nich z prośbą o wsparcie swoich zabiegów u cesarza dotyczących uwolnienia Michała Sędziwoja przebywającego w więzieniu w Pradze⁷. Żadnego z tych listów nie odnalazłem w zbiorach polskich. W rękopisie tym znajdują się jeszcze cztery inne pisma zawierające informacje o działaniach króla w sprawie polskiego alchemika: instrukcja poselska Zygmunta III dla udającego się do cesarza starosty waleckiego Jana Gostomskiego z 24 VIII 1599 r., odpowiedź Rudolfa II udzielona temuż posłowi 21 września w Pilźnie, instrukcja poselska dla Adriana Rembowskiego wystawiona 25 I 1600 r. w Warszawie i odpowiedź cesarza na tę legację z dnia 5 III 1600 r. w Pilźnie⁸. Kopie tych dokumentów znajdują się również w polskich zbiorach, m.in. w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Bibliotece Czartoryskich w Krakowie i Bibliotece PAN w Kórniku⁹. Do tej pory jednak nie były one wykorzystane w badaniach związanych z losami Sędziwoja. Wspomnieć tu jeszcze należy o niedawno opublikowanym kolejnym liście Zygmunta III do Rudolfa II z 1599 r. w sprawie alchemika¹⁰. Wymieniony zestaw siedmiu dokumentów zawiera nowe informacje dotyczące nie tylko pobytu Sędziwoja w praskim więzieniu, ale również stanowi ważny materiał do poznania jego relacji z Zygmuntem III.

Najstarszym dokumentem wskazującym na podjęcie przez Zygmunta III interwencji w sprawie uwięzionego w czerwcu 1599 r. Sędziwoja jest niedatowany list do Rudolfa II, opublikowany przez Prinkego i Skowrona, który obaj badacze

⁶ *Ibidem*, s. 96.

⁷ Ratsbücherei w Lüneburgu, Ms. Hist. C 2° 32: Zygmunt III do Wolfganga von Rumpfa, Warszawa 19 IX 1599 r., k. 225r–225v i Zygmunt III do Paula S. Trautsona, Warszawa 13 IX 1599 r., k. 225v.

⁸ *Ibidem*, *Praescriptum legationis a S.R.M. ad Imperatorem Rudolphum, generoso Ioanni Gostomski capitaneo Valcensi Gambinensique*, Warszawa 24 VIII 1599 r., k. 222r–224r; *Responsum legationi ab Imperatore datum*, k. 224r–225r, Pilzno 21 IX 1599 r.; *Praescriptum legationis generoso Adriano Rębowski secretario ad Cesaream Majestatem*, Warszawa 25 I [1600 r.], k. 246r–248r; *Responsum ad legatione eiusdem Sacra Cesarea ac Regia Maiestatis Dominus Noster Clementissimus intellectis, qua sibi iussu Serenissimi Poloniae ac Sueciae Regis dominus Adrianus Rembowski secretarius regius exposuit, benigne respondet*, Pilzno 5 III 1600 r., k. 248v–249 r.

⁹ Zob. wykazy w publikowanych poniżej dokumentach.

¹⁰ Zygmunt III do Rudolfa II, [1599 r.], *The House of Vasa*, nr 115, s. 386.

zgodnie wiąże z lipcem lub sierpniem 1599 r.¹¹ Król apelował w nim do cesarza o uwolnienie alchemika, ponieważ jest on nie tylko jego poddanym, ale również pozostaje w jego służbie. Nie podaje jednak ani funkcji, ani urzędu, jaki miałby on sprawować w momencie aresztowania w Pradze. Zygmunt stwierdza jedynie, że „zamierzam się nim posłużyć przy zaciągu wojska”¹². Od strony prawno-dyplomatycznej argumentacja króla była nieprzekonywająca i musiał on zdawać sobie z tego sprawę, jeśli w następnym zdaniu pisał: „Może ktoś zapytać, jakim prawem wnosimy o coś takiego i czy jest to słuszne. Będzie więc przedmiotem naszej troski, aby każdy otrzymał od niego [należne] zadośćuczynienie”. W ten sposób król brał na siebie gwarancje spłaty długów, jeśli tylko Sędziwój zostanie uwolniony. W późniejszych dokumentach król już nie wracał ani do zaciągów, ani nie wyjaśniał, na czym polegała jego służba. Drugim w kolejności był list opublikowany w *The House of Vasa and The House of Austria*¹³. Najprawdopodobniej został on napisany między 24 VIII a 13 IX 1599 r., tzn. między dniem wystawienia instrukcji dla Gostomskiego a listami skierowanymi przez Wazę do obu urzędników cesarskich. Zawarta w liście uwaga: „et nuper oratori nostro ea ipsa de re mandata dedimus” dotyczy niewątpliwie poselstwa starosty wałeckiego. W piśmie do marszałka dworu cesarskiego Zygmunt III wspomina również o dwóch listach przesłanych do cesarza.

Celem poselstwa Gostomskiego było powiadomienie Rudolfa II o pogrzebie królowej Anny i załatwienie kilku innych kwestii, m.in. uzyskanie zgody cesarza na zaciągi i jego poparcia w sprawach spadkowych po Zofii Jagiellonce. Królowi musiało bardzo zależeć na zwolnieniu Sędziwoja z więzienia, jeśli prośba została wpisana do instrukcji. Zobowiązywało to posła do przedstawienia tej sprawy podczas audiencji. Gostomski nie spotkał się z Rudolfem II w Pradze, gdzie panowała zaraza, lecz w Pilźnie. W odpowiedzi udzielonej posłowi w dniu 21 września cesarz zajął stanowisko wymijające. Stwierdzał, że Sędziwój znalazł się w więzieniu z powodu niespłaconych długów, a ponieważ on teraz przebywa poza Pragą, nie może podjąć odpowiednich decyzji. Poselstwo Gostomskiego ma jeszcze jedno ważne znaczenie. Na podstawie akt sądowych Bugaj stwierdził, że Sędziwój opuścił więzienie w lipcu zaraz po ogłoszeniu wyroku¹⁴. Jednak, jak

¹¹ Zygmunt II do Rudolfa II [lipiec–sierpień 1599 r.], Pawlaczyk, Prinke, *Dwa listy*, s. 131–132; *The House of Vasa*, nr 101, s. 365.

¹² Pawlaczyk, Prinke, *Dwa listy*, s. 132.

¹³ Zygmunt III do Rudolfa II, [1599 r.], *The House of Vasa*, nr 115, s. 386.

¹⁴ Bugaj, *Michał Sędziwój*, s. 96; zob. też Pawlaczyk, Prinke, *Dwa listy*, s. 132–133. Należy zwrócić uwagę na nieścisłość, jaka występuje w pracy Bugaja, dotycząca aresztowania

wynika z odpowiedzi Rudolfa II udzielonej posłowi, alchemik przebywał w więzieniu także w drugiej połowie września.

Ustalenie okresu pobytu Sędziwoja w więzieniu jeszcze bardziej komplikują informacje zawarte w dokumentach związanych z misją sekretarza królewskiego Adriana Rembowskiego. W wystawionej dla niego instrukcji z 25 I 1600 r. również znalazł się punkt dotyczący alchemika. Poseł w imieniu Zygmunta III miał prosić Rudolfa II o uwolnienie Sędziwoja z więzienia, w którym znalazł się z powodu nieuiszczenia na czas długu, i apelować o zwrot zajętych mu rzeczy. W odpowiedzi danej Rembowskiemu 5 marca w Pilźnie cesarz zapowiedział uwolnienie poddanego króla polskiego i skierowanie sprawy do instancji odwoławczej. Wymienione źródła dowodzą, że Sędziwój przebywał w więzieniu przynajmniej do pierwszej połowy marca, a więc przez około osiem–dziewięć miesięcy z krótką przerwą. Najprawdopodobniej po lipcowym wyroku sądu praskiego alchemik rzeczywiście został wypuszczony z więzienia pod warunkiem zwrotu w ciągu sześciu tygodni długu 2000 kop miśnieńskich spadkobiercom Ludvika Korálka¹⁵. Zbyněk Zajíc z Hasenburka, który przyrzekł spłacić tę należność, widocznie nie wykonał swojego zobowiązania, dlatego Sędziwój musiał wrócić do więzienia, być może to wówczas zajęto mu jakiś majątek na poczet długu. Odpowiedź cesarza na legację Rembowskiego weryfikuje także tezę Prinkego o wyjeździe alchemika z Pragi do Polski pod koniec 1599 r. i jego pobycie w Warszawie w czasie sejmu 1600 r.¹⁶, podczas którego 8 marca Zygmunt III pozwolił mu używać nazwiska Sędziwój i udostępnił jego herb Ostoja, co faktycznie było utajnioną nobilitacją¹⁷.

W studiach nad życiem alchemika ważną rolę odgrywa opublikowany przez Ambrożego Grabowskiego list Zygmunta III do Rudolfa II z 13 VI 1600 r., w którym król powierzał mu misję do cesarza w sprawach mołdawskich¹⁸. Bugaj widział w nim dowód na pobyt Sędziwoja w Polsce oraz na działalność dyplomatyczną na służbie królewskiej¹⁹. Prinke, idąc śladem wymienionego badacza, dodatkowo

---

i procesu sądowego. Na s. 92 autor podaje, że proces Sędziwoja rozpoczął się 28 VII 1599 r., a na s. 96, pisząc o wydaniu wyroku przez sąd, odwołuje się w przypisie 59 do aktu wyroku datowanego na „post pridie Kiliani 1599”, a więc na dzień 9 lipca.

¹⁵ Bugaj, *Michał Sędziwój*, s. 92.

¹⁶ Pawlaczyk, Prinke, *Dwa listy*, s. 133.

¹⁷ Józef Szymański, *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI w.*, Warszawa 2001, s. 206–207; Waldemar Bukowski, *Lukowica*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. III, Kraków 2003, s. 1032–1046; Prinke, *Michał Sędziwój*, s. 102–105.

¹⁸ Ambroży Grabowski, *Skarbniczka naszej archeologii*, Lipsk 1854, s. 198.

¹⁹ Bugaj, *Michał Sędziwój*, s. 99–102.

połączył informację o zaciągach wojskowych zawartą w liście króla do cesarza z lata 1599 r. z wojną w Mołdawii²⁰. Obaj badacze nie zwrócili jednak uwagi, że Grabowski opublikował jedynie regest listu odnaleziony w notatkach Tadeusza Czackiego i przyjęli za wiarygodną wzmiankę w „Kurierze Warszawskim” z 1859 r., wskazującą Bibliotekę Paryską jako miejsce przechowywania oryginału tego pisma²¹. Na podstawie regestu nie można jednak stawiać tezy o prowadzeniu przez alchemika zaciągów na wojnę w Mołdawii, gdyż ich nigdy nie było, a Gembicki i Rembowski w czasie swoich poselstw mieli zabiegać u cesarza o zgodę na werbunek wojsk przeciw Szwecji. Ani w polskich, ani w austriackich archiwach nie udało się odnaleźć choćby najmniejszego śladu poselstwa Sędziwoja do cesarza w 1600 r. Pośrednim potwierdzeniem, że takiego poselstwa nie było, jest list Zygmunta III do Rudolfa II, również datowany na 13 VI 1600 r., który został opublikowany przez Bernardina de Pace w wydany w 1711 r. zbiorze korespondencji tego cesarza, a którego oryginał znajduje się w zbiorach kórnickich. Jego treść w dużym stopniu pokrywa się z regestem wydany przez Grabowskiego, ale brak w nim wzmianki o alchemiku²².

Przedstawione powyżej uwagi nie podważają jednak wiarygodności regestu Czackiego. Nie można wykluczyć, że w pierwotnym zamiśle króla list ten miał dostarczyć cesarzowi Sędziwoj. Pełnienie bowiem jakiegokolwiek funkcji dyplomatycznej umożliwiłoby mu bezpieczny powrót do Czech, gdzie zostawił rodzinę i majątek, ponieważ wówczas nie podlegałby jurysdykcji sądu praskiego. O pobycie Sędziwoja w kraju latem 1600 r. świadczy również drugi list Zygmunta III do Rudolfa II, który opublikował Prinke. Kopia kórnicka tego listu jest niedatowana, a wydawca określił czas jego powstania na rok 1603²³. W piśmie tym król

²⁰ Prinke, *Beyond Patronage*, s. 203; Pawlaczyk, Prinke, *Dwa listy*, s. 133.

²¹ „Kurier Warszawski”, nr 119 z 23 IV–5 V 1859, s. 607, autor wzmianki „Z Radomia”, pisząc o Sędziwoju, zamieścił w niej, z niewielką modyfikacją, sporządzony przez Czackiego regest listu z 13 VI 1600 r. Nie podał jednak, że tekst zaczerpnął z książki Grabowskiego, pisząc bałamutnie: „O Sędziwoju, który Zygmunta III nie tylko alchemią bawił, lecz nawet jeździł w poselstwie od niego do Rudolfa II, jak świadczy oryginalny list Zygmunta III do cesarza Rudolfa II, który się niegdyś w Bibliotece Paryskiej znajdował, a który tu w tłumaczeniu polskiem umieszczamy”. Ta informacja to oczywisty błąd (autora lub redakcji), bo z osobą Czackiego była związana Biblioteka Porycka, którą w 1818 r. zakupił Adam Jerzy Czartoryski, a w 1859 r. jej zbiory znajdowały się w Paryżu, nie było więc sensu pisać „niegdyś”.

²² Biblioteka PAN w Kórniku, rkps 1399, Zygmunt III do Rudolfa II, 13 VI 1600 r., s. 42–45, toż w: Bernardino de Pace, *Divi Rudolphi Imperatoris, Caesaris Augusti Epistolae Ineditae Desumptae Ex Codice Manu Exartato*, Viennae 1771, s. 450, oraz w: *The House of Vasa*, nr 126, s. 400–401.

²³ Pawlaczyk, Prinke, *Dwa listy*, s. 133–134.

usprawiedliwia nieobecność alchemika na rozprawie sądowej z powodu zarazy, która uniemożliwiła mu przyjazd do Pragi. W rękopisie lüneburskim znajduje się kopia tego listu datowana na 25 IX 1600 r.²⁴ Różnice między obu tekstami są niewielkie i wynikają albo z błędów kopisty, albo dokonania odpisu jednego z nich z minuty. Na jedną z nich należy zwrócić uwagę. W części wstępnej listu król dziękuje cesarzowi za życzliwość, jaką okazał Sędziwojowi, o czym poinformował Zygmunta III sekretarz. W kopii kórnickiej nie ma podanego nazwiska owego sekretarza, a jedynie jest postawiony znak „x” (czego wydawca nie zaznaczył), natomiast kopia lüneburska wymienia Rembowskiego. Zapewne ową „benigna voluntatis” Rudolfa II należy wiązać z wypuszczeniem alchemika z więzienia po misji Rembowskiego. Data i treść listu podważa tezę o poselstwie Sędziwoja do cesarza na przełomie czerwca i lipca. Jest bowiem mało prawdopodobne, aby Zygmunt III argumentując szczegółowo powody, dla których alchemik nie przybył na wrześniową rozprawę sądową, nie odwołał się do misji, która miała miejsce dwa miesiące wcześniej, i jego funkcji sekretarza królewskiego.

Publikowane dokumenty przynoszą kilka istotnych informacji dotyczących początków kariery Sędziwoja. Jego pobyt w więzieniu praskim był znacznie dłuższy od wskazywanego w dotychczasowych badaniach. Oficjalny charakter listów Zygmunta III do cesarza i jego doradców oraz instrukcji poselskich i odpowiedzi cesarskich wyklucza pełnienie przez niego urzędu sekretarza królewskiego przed wrześniem 1600 r., gdyż informacja o piastowaniu tak wysokiego urzędu powinna być wspomniana przynajmniej w części analizowanych tu dokumentów. Przypisywanie Sędziwojowi prowadzenia działań dyplomatycznych w sprawie Mołdawii jest oparte na niepewnych przesłankach źródłowych i raczej należy je wykluczyć. Korespondencja i dokumentacja dyplomatyczna ukazują bardzo dużą determinację Zygmunta III w zabiegach na dworze cesarskim w sprawie uwolnienia alchemika z praskiego więzienia. Uruchomił różne i dość skomplikowane mechanizmy, aby Sędziwój znalazł się na wolności: początkowo listowny nacisk na Rudolfa i jego doradców, następnie zobowiązanie posłów do bezpośrednich negocjacji na dworze cesarskim, później nobilitacja i – po wyjściu przez alchemika na wolność – gwarancje dotyczące wstawiennictwa przed sądem do czasu zakończenia sporu oraz spłaty długów. Wszystkie te akcje świadczą o bliskich relacjach Zygmunta III z Sędziwojem, ale publikowane źródła nie odpowiadają na pytanie o genezę i charakter tych więzi.

²⁴ Ratsbücherei w Lüneburgu, Ms. Hist. C 2° 32, Zygmunt III do Rudolfa II, Warszawa 25 IX 1600 r., k. 318r–319v.

1. Zygmunt III do Wolfganga von Rumpfa, Warszawa 13 IX 1599 r.

In causa generosi Michaelis Sendivoii scripsimus ad Caesaream Maiestatem diligentissime et licet commendationis nostrae causa omnia libenter facturam tamen si et Serenitas Vestra operam auctoritatemque suam, ea in re interposuerit, erit nobis longe gratissimum. Cum enim a propinquis eius viris optime de nobis meritis assiduis querimoniisque solicitemur, vehementer iis quibus nunc tenetur difficultatibus et molestiis levatum cuperemus. Quod quidem facillime fieri posset, si causa extra ordinem cognosceretur, ita enim nobis certo persuademus, non esse cur tantopere de fide eius dubitetur, ut vinculis coerceri debeat. Quare maiorem in modum a Serenitate Vestra requirimus, ne in causa tam aequa et quam nobis tantopere cordi esse intelligit, studium operamque suam desiderari patiatur. A nobis vicissim omnia benevolentiae officia data occasione Serenitas Vestra exspectabit. Quam bene et feliciter valere cupimus. Datum Varsoviae XIII Septembris 1599.

Kopia: Ratsbücherei w Lüneburgu, Ms. Hist. C 2° 32, k. 225r–225v

2. Zygmunt III do Paula Sixta Trautsona, [Warszawa 13 IX 1599 r.]

In causa generosi Michaelis Sendivogii binas ad Caesaream Maiestatem literas dedimus, quonam modo eae acceptae sint, non satis nobis constat. Sane si ullas unquam has literarum nostrarum tam diligentes commendationes vellemus non frustra interpositas, vehementer enim de praedicto generoso Michaelae Sendivogi his quibus premitur molestiis sublevando laboramus, ut viris optime de nobis meritis propinquis eius apud nos, pro eo sollicitatis, gratificemur. Quapropter maiorem in modum petimus, ut Serenitas Vestra operam auctoritatemque suam interponat, ne ei ulteriores molestiae et difficultates exhibeantur. Quod facillime fieret, si causa extra ordinem cognosceretur, certo enim nobis persuademus, non esse cur tantopere de eius fide dubitetur. Quicquid in eam rem studii operaeque contulerit, conferret in rem et aequissimam et nobis gratissimam, quod omnibus vicissim benevolentiae nostrae generibus dabimus operam, ut oblata occasione perspiciat. Bene valere de caetero Serenitatem Vestram cupimus. Datum ut supra.

Kopia: Ratsbücherei w Lüneburgu, Ms. Hist. C 2° 32, k. 225r–225v

3. Instrukcja poselska dana do cesarza Rudolfa II Janowi Gostomskiemu, staroście waleckiemu, Warszawa 24 VIII 1599 r. (fragment)

- - Binas iam literas ad Sacram Caesaream Maiestatem dedimus pro nobili Michaeli Sandivogio subdito et servitore nostro, quem Pragae captivum detineri, ob quasdam malevolorum hominum criminationes, propinqui illius nobilis in Regno nostro homines, magna cum querimonia ad nos detulerunt. Intelliget itaque nuntius noster, sit ne iam dimissus, nec ne, sin adhuc detinebitur, aget cum Caesarea Maiestate quam diligentissime nostro nomine, ut eum dimitti mandet. Agitur enim in eo et pactorum inter Caesaream Maiestatem Regnumque hoc intercedendum et nostrae etiam dignitatis ratio, ne homo liber nobili in hoc Regno loco natus, in vinculis isthic teneatur, sed potius remittatur ad nos, ut si cuius culpa reum esse constiterit, a nobis ius de ipso statuatur. Quemadmodum id iam ante per literas Sacrae Caesareae Maiestati detulimus, daturus nos operam, ut omnibus in rebus ab ipso cuivis conquerenti satisfiat, cum non modo subditus noster sit, sed etiam servitor fide obstricta, ministeriis nostris addictus. Dabit itaque hoc Caesarea Maiestas mutuae amicitiae, dabit dignitati nostrae, ne servitorem nostrum Pragae vinculis magistratus civilis custodiaque tueri velit. Quod quidem diligentissime nuntius noster apud Caesaream Maiestatem urgebit ac ostendet curae nobis cordique esse hominis illius libertatem et salutem, tum propter ipsius propinquorum preces, tum propter nostram dignitatem, omnemque de eo liberando operam interponet, etiam, apud eos Caesareae Maiestatis magistratus vel consiliarios, quorum auctoritatem momentum aliquod ad id allaturam intelliget. Dabit autem operam, ut cum pleno Caesareae Maiestatis ad omnia responso, ad nos primo quoque tempore revertatur, nominis hisce negotiis, ea qua debet fide, diligentia, dexteritateque curabit. - -

Kopie: AGAD, Liber Legationum 27, k. 84r–86v; Ratsbücherei w Lüneburgu, Ms. Hist. C 2° 32, k. 223r–224v; Biblioteka PAN w Kórniku, rkps 1398, s. 231–238 i rkps 274, k. 79r–82v;

4. Odpowiedź cesarza Rudolfa II na poselstwo Jana Gostomskiego, Pilzno 21 IX 1599 r. (fragment)

- - Ad Michaellem Sandivogium quod attineat illum aeris alieni causa ob privatorum accusationem a magistratu Pragensi antehac in carcerem deditum,

modo cautione praestita egredi. Postquam autem Praga absens Sacra Maiestas Sua, ut reliquum illius causae sese habeat, ignorat, nihil hic de eo statui absolute posse. Curaturam vero sese benigne ut Serenissimo Regi quamprimum fieri possit, satisfiat. - -

Oryginał: Biblioteka PAN w Kórniku, rkps 1398, s. 239–241, podpis: Jo[han] Barvitijs, pieczęć

Kopie: AGAD, Liber Legationum 27, k. 87r–87v; Ratsbücherei w Lüneburgu, Ms. Hist. C 2° 32, k. 224r–225r; Biblioteka PAN w Kórniku, rkps 274, k. 83r–84v

5. Instrukcja poselska dana do cesarza Rudolfa II sekretarzowi Adrianowi Rembowskiemu, Warszawa 25 I 1600 r. (fragment)

- - Quod etiam Caesarea Maiestas nobilem Michaellem Sandivogium servitorem nostrum e carcere liberari ac ad nos remitti voluerit, rem nobis gratam Maiestatem Suam fecisse ostendet. Caeterum cum Sandivogius queratur gravissimis praeiudiciis se a magistratu civili Pragensi, qui hominem nobilem de debito satisfacere volentem, etiam ante tempus solutionis in carcerem compegisset oppressum fuisse, petet a Caesarea Maiestate, ut commissarios iudices homines minime suspectos ad cognoscendam causam cum adversariis ipsius designet quo ille in aequiori iudicio ius suum non modo in iis, quae ipsi erant institutae actionibus, verum de damnis et iniuriis sibi illatis, possit obtinere, quaeque ipsius res propriae per iniuriam aut ablatae aut retentae essent, eas inde libere asportare. Id ut a Caesarea Maiestate diligenter petamus, monemur non modo aequitatis studio, sed etiam subditorum nostrorum nobilium hominum Sandivogii propinquorum assiduis precibus. - -

Kopie: AGAD, Liber Legationum 27, k. 148r–150r; Ratsbücherei w Lüneburgu, Ms. Hist. C 2° 32, k. 246–248; Biblioteka PAN w Kórniku, rkps 274, k. 57r–60v

6. Odpowiedź cesarza Rudolfa II na poselstwo Adriana Rembowskiego, Pilzno 5 III 1600 r. (fragment)

-- Ad Sandivogii causam quod attinet, quemadmodum Sacra Maiestas Sua iam ante serenissimo regi libenter in eo gratificata fuit, ut e carcere ipsum liberari curaret, ita et modo se res mandasse, ut causa illa a civili magistratu Pragensi advocetur et appellationum consilio determinanda delegetur - -

Kopie: AGAD, Liber Legationum 27, k. 150r–151r; Ratsbücherei w Lüneburgu, Ms. Hist. C 2° 32, k. 246–248r; Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, rkps 98, s. 43–46

SUMMARY

The years 1599–1600 are a period in the life of Polish alchemist Michał Sędziwój (Michael Sendivogius) especially important in research on the beginnings of his career at the Polish and imperial court. In June 1599, Sędziwój was arrested and held in custody in Prague prison. The reasons for Sędziwój's arrest and the course of his trial were presented by Ryszard Bugaj and Rafał T. Prinke. Author of this article found new, previously unknown documents, which allow for broadening the knowledge on this period in alchemist's life. Among these documents are, among others, letters of Sigismund III dated September 13, 1599 and addressed to close advisers of emperor Rudolf II, Wolfgang von Rumpf and Paul Sixt Trautson, as well as instructions for king's diplomatic emissaries visiting the imperial court – Jan Gostomski (instructions dated August 25, 1599) and Adrian Rembowski (instructions dated January 25, 1600). The presented documents include also emperor's responses to their missions dated September 21, 1599 and March 5, 1600, respectively. Analysis of these sources allows for establishing that Sędziwój was held in custody at least until the 1st half of March 1600, meaning his time in prison was much longer than it would appear from the research to date. It is thus impossible that he stayed in Warsaw during the session of parliament held in 1600. Ascribing to Sędziwój diplomatic activity regarding Moldova is based on uncertain source evidence and should be ruled out. The official character of the letters of Sigismund III to the emperor and his advisers, and of the instructions for emissaries and emperor's responses to them rules out the possibility that Sędziwój held the office of king's secretary before September 1600 because such office rank should be stated in the analyzed documents. Diplomatic correspondence and documents prove a lot of determination on king's side in his efforts to free the alchemist from Prague prison. All king's action prove his close relations with Sędziwój, but the published sources do not answer the question about genesis and character of such ties.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
Liber Legationum 27.
- Biblioteka Czartoryskich w Krakowie
rkps 98.
- Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku
rkps 274, 1399.
- Ratsbücherei w Lüneburgu
Ms. Hist. C 2° 32.
- „Kurier Warszawski” 1859.

- Bugaj Roman, *Michał Sędziwój (1566–1636). Życie i pisma*, Wrocław 1968.
- Bukowski Waldemar, *Lukowica*, [w:] *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, cz. III, Kraków 2003, s. 1032–1046.
- Grabowski Ambroży, *Skarbniczka naszej archeologii*, Lipsk 1854.
- Pace Bernardino de, *Divi Rudolphi Imperatoris, Caesaris Augusti Epistolae Ineditae Desumptae Ex Codice Manuscripto Exartato*, Viennae 1771.
- Pawlaczyk Anna, Prinke Rafał T., *Dwa listy Zygmunta III Wazy do cesarza Rudolfa II w sprawie alchemika Michała Sędziwoja*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 27 (2005), s. 127–134.
- Prinke Rafał T., *Beyond Patronage: Michael Sendivogius and the Meanings of Success in Alchemy*, [w:] *Chymia: Science and Nature in Medieval and Early Modern Europe*, ed. Miguel López Pérez, Didier Kahn, Mar Rey Bueno, Cambridge 2010, s. 175–231.
- Prinke Rafał T., *Michał Sędziwój – początki kariery*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 58 (2012), 1, s. 89–129.
- Prinke Rafał T., „*The Twelfth Adept*” *Michael Sendivogius in Rudolphine Prague*, [w:] *The Rosicrucian Enlightenment Revisited*, ed. Ralph White, New York 1999, s. 141–192.
- Prinke Rafał T., Zuber Mike A., *Alchemical Patronage and the Making of an Adept: Letters of Michael Sendivogius to Emperor Rudolf II and His Chamberlain Hans Popp*, „Ambix”, 65 (2018), 4, s. 324–355.
- Skowron Ryszard, *The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from 1587–1668. Project description*, [w:] *The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668. Part I: The Times of Sigismund III, 1587–1632*, vol. 1, ed. Ryszard Skowron, Katowice 2016, s. 21–36.
- Szymański Józef, *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI w.*, Warszawa 2001.
- The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668. Part I: The Times of Sigismund III, 1587–1632*, vol. 1, ed. Ryszard Skowron, Katowice 2016.
- Wenta Jarosław, *Księgi polskiej kancelarii koronnej i książęcej szczecińskiej w bibliotekach Lüneburga, Hanoweru i Giessen z biblioteki Oxenstiernów*, „Studia Źródłoznawcze”, 40 (2002), s. 95–100.

O AUTORZE

prof. dr hab. Ryszard Skowron – historyk, kierownik Zakładu Historii Nowożytnej Instytutu Historii Uniwersytetu Śląskiego. Zainteresowania badawcze: historia dyplomacji nowożytnej, relacje polsko-hiszpańskie XVI–XVIII w., dzieje imperium hiszpańskiego w XVI i XVII w., wojna trzydziestoletnia, dwór królewski, dzieje Wawelu. Adres mailowy: ryszard_skowron@onet.pl